

Η ΑΠΑΝΤΗΣΙΣ ΤΗΣ ΔΗΜΟΓΕΡΟΝΤΙΑΣ ΤΗΝΟΥ ΕΙΣ ΤΑ ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΝΟΜΙΚΩΝ ΕΘΙΜΩΝ ΕΡΩΤΗΜΑΤΑ ΤΟΥ ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΥ ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗΣ

ΤΗΟ
ΜΕΝΕΛΑΟΥ Α. ΤΟΥΡΤΟΓΛΟΥ

Ἡ ὑπὸ τῶν πρώτων δικαστηρίων τοῦ ἀρτισυστάτου Ἑλληνικοῦ Κράτους γνῶσις τῶν τοπικῶν ἐθίμων ἀπετέλει ἀνάγκην ζωτικὴν διὰ τὴν ὀρθὴν ἀπονομὴν τῆς δικαιοσύνης. Τούτου ἕνεκα ἤδη τὸ ἔτος 1829 ὁ Πρόεδρος τοῦ Πρωτοκλήτου δικαστηρίου τῶν Δυτικῶν Σποράδων Νικόλαος Γερακάρης ἀπηύθυνεν Ἑγκύκλιον πρὸς τοὺς προσωρινοὺς Διοικητὰς καὶ τὰς Δημογεροντίας τῶν νήσων τῆς δικαιοδοσίας του, Σπετσῶν, Ὑδρας, Αἰγίνης καὶ Σαλαμῖνος, δι' ἧς ἐζήτηι νὰ τὸν πληροφορήσουν περὶ τῶν «ἐπιτοπίων ἐθίμων» των, ἡ γνῶσις τῶν ὁποίων ὑπὸ τοῦ Δικαστηρίου καθίστατο ἀναγκαία διὰ τὴν ἐπίλυσιν τῶν παρουσιαζομένων δικαστικῶν διαφορῶν¹. Εἶναι δὲ ἄξιον μνείας ὅτι ἐν τέλει τῆς Ἑγκυκλίου ταύτης ἐπισημαίνεται ἰδιαίτερώς ὅτι ἡ ὑπὸ τῶν Διοικητικῶν ἀρχῶν ἐνημέρωσις αὕτη τοῦ Δικαστηρίου ἀπετέλει δι' αὐτὸ «σπουδαίαν ὑπόθεσιν».

Βραδύτερον, ἡ γνῶσις τῶν εἰς διαφόρους περιφερείας κρατούντων νομικῶν ἐθίμων ἀπετέλεσε μέλημα αὐτῆς ταύτης τῆς Κυβερνήσεως προκειμένου αὕτη νὰ προβῇ εἰς τὴν σύνταξιν Πολιτικοῦ Κώδικος.

Ὑπὸ τὸ πνεῦμα τοῦτο ἡ ὑπ' ἀριθ. 64 Πρᾶξις τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως τῆς 4ης Φεβρουαρίου 1830 διαλαμβάνει περὶ «συμπαραβολῆς» γραπτῶν καὶ ἀγράφων νόμων, οἵτινες θέλουν συλλεχθῇ². Μετὰ δέ τινα ἔτη ὁ Γεώργιος Λουδ. Μάουρερ, ἐν τῇ προσπάθειᾳ του νὰ πληροφορηθῇ τὸ ἐν Ἑλλάδι κρατῆσαν ἐθιμικὸν δίκαιον,

1. Βλ. Ἰ α κ. Β ι σ β ί ζ η, Τινὰ περὶ τῶν νομικῶν ἐθίμων ἀπὸ τῆς τουρκοκρατίας μέχρι καὶ τοῦ Β. Διατάγματος τῆς 23 Φεβρουαρίου 1835, ἐν «Ἀθηνᾶ», τ. 53 (1949) σ. 226-7. Πρβλ. ὁμοίως τοῦ Α ὕ τ ο ὕ, Νομικά τινα ἔθιμα τῶν νήσων Σπετσῶν, Ὑδρας, Πόρου καὶ Σαλαμῖνος, ἐν Ἑπετ. τοῦ Ἀρχείου Ἱστορ. Ἑλλ. Δικαίου, τ. 3 (1950) σ. 8.

2. Βλ. «Γενικὴ Ἐφημερίς τῆς Ἑλλάδος», ἀριθ. φύλλ. 25 τῆς 26.3.1830. Ἀνεδημοσιεύθη δὲ καὶ ὑπὸ τοῦ Χ ρ. Π ρ ᾶ τ σ ι κ α, Ὁ Ἀστικὸς τῆς Ἑλλάδος Κώδιξ, ἐν «Θέμις», ΜΑ (1930), σ. 273. Πρβλ. καὶ Ν. Π α ν τ α ζ ὁ π ο υ λ ο ν, Ἀπὸ τῆς «λογίας» παραδόσεως εἰς τὸν Ἀστικὸν Κώδικα, Ἀθῆναι 1947, σ. 165 ἐπ.

ὑπεκίνησε τὸν τότε ἐπὶ τῆς Δικαιοσύνης Γραμματέα Χριστόδουλον Κλονάρην νὰ ἀπευθύνῃ πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον, Ἐγκύκλιον πρὸς τὰς τοπικὰς ἀρχάς. Πράγματι ὁ Κλονάρης ἀπηύθυνε τὴν ὑπ' ἀριθ. 330 τῆς 22ας Μαρτίου 1833 Ἐγκύκλιον πρὸς τοὺς Ἐπαρχιακοὺς Εἰρηνοδίκας καὶ Δημογέροντας τῆς Ἐπικρατείας, ἣτις συνωδεύετο καὶ ὑπὸ ἐρωτημάτων ἅτινα ὁ ἴδιος ὁ Χρ. Κλονάρης εἶχε συντάξει¹. Ἐζητοῦντο δὲ διὰ τῆς Ἐγκυκλίου ἀκριβεῖς πληροφορίες περὶ τῶν τοπικῶν συνηθειῶν, δεδομένου ὅτι αὗται θὰ ἐλαμβάνοντο ὑπ' ὄψιν κατὰ τὴν σύνταξιν τοῦ Πολιτικοῦ Κώδικος, ὅστις ἔδει νὰ ᾔτο σύμφωνος «μὲ τὴν δικαιοσύνην, μὲ τὴν ἠθικὴν κατάστασιν τοῦ ἔθνους καὶ μὲ τὰς χρεῖας τοῦ λαοῦ»². Τὰ ἐρωτήματα ἅτινα συνώδευον τὴν ὑπ' ἀριθ. 330 Ἐγκύκλιον, ὁκτὼ τὸν ἀριθμὸν, ἀφεώρων μόνον εἰς θέματα κληρονομίας καὶ προικός. Λόγῳ ἀκριβῶς τοῦ περιορισμένου κύκλου τῶν ἐρωτημάτων, μετ' ὀλίγους μῆνας ἀπεστάλη πρὸς τὰς αὐτὰς ἀρχάς ὑπὸ τοῦ Ὑπουργείου τῆς Δικαιοσύνης καὶ νεωτέρα Ἐγκύκλιος, ἡ ὑπ' ἀριθ. 1133 τῆς 5ης Σεπτεμβρίου 1833³, συνοδευομένη ὑπὸ νέων ἐρωτημάτων ἐκτεινομένων εἰς θέματα ἐπιτροπείας, πατρικῆς ἐξουσίας, νομῆς, κυριότητος, δουλειῶν, προνομίων καὶ ὑποθηκῶν.

Ἡ σημασία τῶν ἀποσταλειςῶν ὑπὸ τῶν τοπικῶν ἀρχῶν ἀπαντήσεων διὰ τὴν ἱστορίαν τοῦ Ἑλληνικοῦ Δικαίου εἶναι προφανής. Παρουσιάζεται δι' αὐτῶν ἐναργῶς τὸ κρατοῦν κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἐθιμικὸν Δίκαιον, παρὰ τὰς ἀτελείας ἢ τὴν παρατηρουμένην ἀοριστίαν διατυπώσεως πλείστων ἐξ αὐτῶν.

Αἱ ἀπαντήσεις αὗται, αἵτινες οὐδέποτε ἐξεδόθησαν ὁλόκληροι, εἶχον ἐπισύρει ἐνωρὶς τὴν προσοχὴν τοῦ ἀειμνήστου Διευθυντοῦ τοῦ Κέντρου Ἑρεῦνης τῆς Ἱστορίας τοῦ Ἑλληνικοῦ Δικαίου, Ἰακώβου Βισβίτση, ὅστις ἤρχισε τὴν τμηματικὴν δημοσίευσιν ὧσων εἶχε κατορθώσει νὰ ἀνεύρῃ ἀπαντήσεων⁴.

Προσφάτως μεταξὺ τῶν εὐγενῶς παρὰ τοῦ Ἱστορικοῦ Ἀρχείου Ἑλλήν. Καθολικισμοῦ παραχωρηθέντων πρὸς μελέτην ἐγγράφων, ἀναγομένων κυρίως εἰς τὴν περίοδον τῆς τουρκοκρατίας, ἀνεῦρον καὶ τὸ ὑπὸ ἡμερομηνίαν 20 Ἰουλίου 1833 παλαιὸν ἀντίγραφον τῆς ἀπαντήσεως ἣν ἀπέστειλεν ἡ Δημογεροντία Τήνου. Ἡ ἀπάντησις αὕτη ὑπογραφομένη ὑπὸ τῶν δημογερόντων τῆς Τήνου Ἰακώβου Παξιμάδη

1. Γ. Α. Μάουρερ, Ὁ Ἑλληνικὸς Λαός, τ. Α (μετάφρασις Ε. Καραστάθη), Ἀθήναι 1943, σ. 162. Π. Καλλιγᾶ, Περὶ ἐθίμων, ἐν *Μελέται καὶ Λόγοι*, τ. Α', ἐν Ἀθήναις 1899, σ. 206.

2. Ἰακ. Βισβίτση, Τὰ ἐρωτήματα τοῦ Ὑπουργείου τῆς Δικαιοσύνης κ.λπ., ἐν *Ἐπετ. τοῦ Ἀρχείου τῆς Ἱστορ. Ἑλλήν. Δικαίου*, τ. 3 (1950), σ. 160.

3. Ἰακ. Βισβίτση, Τὰ ἐρωτήματα τοῦ Ὑπουργείου τῆς Δικαιοσύνης κ.λπ. αὐτόθι τ. 9 σ. 72.

4. Βλ. Ἰακ. Βισβίτση, ἐνθ' ἀν., τ. 3 σ. 158 ἐπ., τ. 6 σ. 123 ἐπ., τ. 7 σ. 10 ἐπ., τ. 9 σ. 7 ἐπ.

καὶ Ἰωάννου Σαγρέδη, ἀπευθύνεται πρὸς τὸν Ἐπαρχὸν Τήνου καὶ ἀποτελεῖ ἀπάντησιν εἰς τὰ ἐρωτήματα τῆς πρώτης ὑπ' ἀριθ. 330 Ἐγκυκλίου τῆς ἐπὶ τῆς Δικαιοσύνης Γραμματείας. Τὸ σημαντικὸν ὅμως εἶναι ὅτι ἡ ἀπάντησις αὕτη δὲν περιορίζεται εἰς τὰ τεθέντα ὑπὸ τῆς Ἐγκυκλίου ὀκτὼ ἐρωτήματα, ἀλλ' ἐπεκτεινομένη παρέχει πληροφορίας περὶ νομικῶν ἐθίμων «ἰσχυόντων πρὸ ἀμνημονεύτου χρόνου» εἰς τὴν Τήνον, ἀναφερομένων δὲ καὶ εἰς ἄλλα θέματα ἀστικοῦ δικαίου¹.

Εἰδικώτερον αἱ πρόσθετοι αὗται πληροφορίες ἀνάγονται εἰς νομικὰς συνηθείας ἰσχυοῦσας ἐπὶ διαθηκῶν, προικοσυμφώνων, προτιμήσεως, ἐπιτρόπων, ὑποθηκῶν, ἐγγυήσεως, δανείων, τόκων, δωρεῶν καὶ ἐξωπροίκων.

Εἶναι ἄξιον μνείας ὅτι περὶ τῆς νήσου Τήνου ἀπεστάλησαν δύο ἀπαντήσεις ἐπὶ τῶν τεθέντων ὀκτὼ ἐρωτημάτων². Ἡ πρώτη ὑπογεγραμμένη παρὰ διαφόρων πολιτῶν καὶ ἡ δευτέρα παρὰ τῶν δημογερόντων. Ἡ μία μερὶς ἠτιᾶτο τὴν ἄλλην ὡς ἀποκρύψασαν τὴν ἀλήθειαν, ὁ δὲ νομάρχης εἶχε τὴν γνώμην ὅτι ἀμφότερα τὰ μέρη εἶχον ἀπομακρυνθῇ τῆς ἀληθείας.

Παρὰ τὸ γεγονὸς ὅμως τοῦτο, εἶναι ἄξιον προσοχῆς ὅτι ὁ Γ. Α. Μάουρερ καταχωρίζει καὶ μικρὸν ὑπόμνημα περὶ τοῦ ἐθιμικοῦ δικαίου νήσων τινῶν τοῦ Αἰγαίου πελάγους, ἐν οἷς καὶ τῆς Τήνου³. Ὁ συντάκτης τοῦ ὑπομνήματος τούτου εἶναι Ἕλληνα ἐκ Τήνου διατελέσας καὶ Πρόεδρος δικαστηρίου ἐπὶ Καποδιστρίου, ὅπερ προσδίδει μείζονα βαρύτητα εἰς τὰ ὑπ' αὐτοῦ γραφόμενα.

Ἡ σύγκρισις τῶν ὑπὸ τούτου ἀναφερομένων, ὡς ἰσχυσάντων ἐν Τήνῳ ἐθίμων, πρὸς ἐκεῖνα ἅτινα διαλαμβάνει ἡ μνησθεῖσα ἀπάντησις τῶν δημογερόντων Τήνου, ὁδηγεῖ ἀβιάστως εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι ὡς πρὸς ὠρισμένα ἔθιμα συμπίπτουν αἱ μαρτυρίαι ἀμφοτέρων.

Τοῦτο π.χ. συμβαίνει ἐπὶ τῶν μνημονευομένων ὡς ἐπικρατούντων τότε ἐν Τήνῳ ἐθίμων τῶν ἀναφερομένων εἰς τὸ κληρονομικὸν δικαίωμα τοῦ ἐπιζώντος συζύγου, τὸ δικαίωμα νομίμου μοίρας τῶν ἀδελφῶν καὶ τὸν περιορισμὸν καθ' ὃν οἱ τόκοι δὲν ἠδύναντο νὰ ὑπερβῶσι τὸ διπλάσιον τοῦ κεφαλαίου⁴.

Εἰς τὸ ἀνευρεθὲν ἀντίγραφον τῆς ἀπαντήσεως τῆς δημογεροντίας Τήνου, παραπλεύρως πρὸς τὸ ἐλληνικὸν κείμενον, ὑπάρχει καὶ πιστὴ μετάφρασις τούτου εἰς τὴν ἰταλικήν. Ἐν τοῖς ἐπομένοις δημοσιεύομεν μόνον τὸ εἰς τὴν ἐλληνικὴν κείμενον.

1. Τὴν προτροπὴν ταύτην ἄλλως τε περιεῖχε καὶ ἡ Ἐγκύκλιος. Π. Κ α λ λ ι γ ᾱ, ἐνθ' ἀν., σ. 206. Ἰ α κ. Β ι σ β ῖ ζ η, ἐνθ' ἀν., τ. 3 σ. 163.

2. Γ. Α. Μ ά ο υ ρ ε ρ, ἐνθ' ἀν., σ. 177. Α. Χ ρ υ σ α ν θ ο π ο ὐ λ ο υ, Συλλογὴ τοπικῶν τῆς Ἑλλάδος συνηθειῶν ἐξ ἐπισήμων πρὸς τὴν Ἑλλ. Κυβέρνησιν τῶν τοπικῶν ἀρχῶν ἀπαντήσεων, Ἀθήνησι 1853, σ. 15.

3. Γ. Α. Μ ά ο υ ρ ε ρ, ἐνθ' ἀν., σ. 131 ἐπ.

4. Πρβλ. Ἰ ω. καὶ Π α ν. Ζ έ π ο υ, Jus Graecoromanum, τ. 8, Ἀθῆναι 1931, σ. 456.

